

je najvažniji faktor integracije, stagnacije ili napretka neke zemlje, jer o njoj ovisi socio-ekonomska struktura. Uočava, dalje, korelaciju između društvene stratifikacije i obrazovanja, proučava sredstva edukacije, spominje »cultural lag«, pitanje autonomije sveučilišta u odnosu na politiku i državni aparat, problem komunikacije u okviru same škole, itd.

»Prospektivna sociologija komunikacije«, zadnje poglavlje, objedinjuje tri teme: (1) predviđanja i odlučivanja koja se tiču budućnosti, (2) opasnost »osiromašenja« komunikacije i čovjeka, i (3) perspektive i društvene posljedice moderne komunikacije.

Govoreći o krizi jezika tvrdi da u relaciji s dekadencijom jezika nalazimo predznake jedne nove — audiovizualne civilizacije. Čovjek je već danas uronjen u svijet slika i ta vizualna organizacija naše egzistencije karakterističan je način življenja suvremena čovjeka; otuda i pojam »društvenog turizma«.

Svjedoci smo, također, i jedne revolucije, one u — tehnologiji, zajedno sa svim njenim posljedicama (»tehnoška nezaposlenost«, skraćenje radnog dana i samim tim povećanje fonda slobodnog vremena, mijenjanje strukture društva, itd.). S tim u vezi postavlja se i problem novog odgoja. Stvaranje sistema permanentnog obrazovanja nameće upravo »eksplozija informacije« i trajna revolucija na tehnološkom planu.

Milica Gaković

Franc Cengle

MARKSOVO SHVATANJE SLOBODE

(Problem »socijalnog posredovanja« čovjekovog odnosa prema prirodi)

Svjetlost, Sarajevo 1974, str. 280+27

Iako bi se prema naslovu knjige radilo isključivo o filozofskoj tematici, važnost ove problematike i način tretiranja problema nužnosti i slobode u njegovu povijesnom kontekstu, smislu i društveno aplikativnoj mogućnosti, istodobno predstavlja sa sociološkog aspekta problem njene konkretne realizacije i društvenog opredjeljenja za jedan humanističko-optimistički ili pak represivno-pesimistički smisao društva, i za orijentaciju iz koje se onda otvara ili ne, i perspektiva

dokidanja i nadilaženja »socijalnog posredovanja« i općeljudske emancipacije.

Osnovni problem koji autor obrađuje jest »utvrditi u kojim praktičnohistorijskim uslovima postaje 'carstvo nužnosti' — po Marxu — realna baza 'istinskog carstva slobode' i pod kojim antropološko-ontološkim pretpostavkama praktičnoistorijskog procesa se ostvaruje istinski humano konkretnodijalektičko jedinstvo nužnosti i slobode« (str. 16). Taj problem je Cengle u ovoj studiji (svojoj doktorskoj disertaciji) obradio analizirajući tri osnovne relacije: odnos filozofije i slobode, slobode i svijeta i čovjeka i slobode. To su ujedno i tematske cjeline knjige.

U prvom poglavlju pod naslovom: »Filozofija i sloboda«, autor, usvajajući Marxov stav da je čovjek osnovni princip sam sebi, analizira njegovu društvenu bit i problem »socijalnog posredovanja«. Suština »socijalnog posredovanja« jest u činjenici da je čovjek kao društveno biće u odnosu na drugog čovjeka posredovan vlastitom zajednicom, od čijeg karaktera ovisi i karakter »socijalnog posredovanja«. Socijalnim posredovanjem Marx naziva proces ljudske uzajamnosti uopće, »putem kojeg se individua odnosi prema sredstvima svoje reprodukcije i stvara ih« (str. 34). Prihvaćajući Marxove poglede, Cengle ukazuje na neke karakteristike shvaćanja pojma slobode u klasičnoj njemačkoj filozofiji, posebno na Kantov antropološki dualizam i odnos Hegel — Marx, kao i na neka suvremena tumačenja Marxova shvaćanja slobode, pri čemu izražava činjenicu »sistematskog filozofskog kontinuiranja problema nužnosti i slobode« (str. 84) kao problema jedinstva stvarnosti i ljudske povijesne djelatnosti.

U drugom poglavlju, »Sloboda i svijet«, autor razmatra problem predmetnosti čovjekove djelatnosti, a posebno problem »radnikova svijeta« i humanističke kritike tehnike. Analizirajući problem ljudske biti slobode, Cengle govori o generičkom određenju »socijalne slobode« i njenom ljudskom smislu, posebno s aspekta klasne zajednice kao posredovanja, što uvjetuje usvajanje teze o potrebi i nužnosti općeljudske emancipacije. Građansko društvo, zaključuje autor, ne može postaviti, a da to ne bude lažno, zahtjev za općeljudskom emancipacijom, jer vrhunac slobode koju može građanski svijet postići jest politička emancipacija, koja za Marxa znači svo-

đenje »odnosa političke države prema građanskom društvu« (str. 167) na čovjeka kao burgeoisa a ne na čovjeka kao individualno generičko biće. Zadatak općeljudske emancipacije jest zadatak socijalističke revolucije kao afirmacije (a ne negacije čovjekove društvenosti) jer je »cilj socijalizma za Marxa emancipacija čovjeka, njegovo samoostvarenje u procesu produktivnog odnosa čovjeka i prirode« (str. 168).

U trećem poglavlju pod naslovom »Čovjek i sloboda« Cengle govori o problemu slobode i ljudske prirode, o identitetu čovjeka i prirode, o praksi i slobodi, o otuđenju i slobodi, o dijalektici slobodnog vremena, o prirodi i historiji i o čovjeku kao temelju društva. Na kraju poglavlja autor zaključuje: »Sloboda nije u odricanju od svijeta ni u izuzimanju iz konkretnih odnosa... nije u negiranju čovjekove prirodnosti i društvenosti, niti u 'dokidanju' prirodne i društvene nužnosti... budući da nužnost niti prelazi u slobodu niti se u slobodi ukida... Sve je u radikalnoj i revolucionarnoj klasno-proleterskoj instauraciji 'istinski ljudske zajednice', u kojoj se društveni odnosi i 'socijalna posredovanja' iskazuju kao čovjekove vlastite individualne snage ('forces propres'), što je bitni konstituens, kako slobode svakog pojedinca, tako i slobode asocijacije« (str. 279-280). Nasilnu protivrječnost moguće je dokinuti samo radikalnom revolucionarno-klasnom socijalističkom revolucijom.

Upozoravajući na različite interpretacije Marxova pojma slobode od pesimističkih i reakcionarnih (koje završavaju u Übermenschu kao gospodaru ('čopora', mase) do humanističkih koncepcija o mogućnosti »istinske čovjekove slobode«, Cengle se priklanja ovim posljednjima.

Ivan Cifrić

Andrei Simić

THE PEASANT URBANITES

A Study of Rural-Urban Mobility in Serbia
Seminar Press, New York and London,
1973, 180 stranica

Wirth je još 1938, sumirajući neke sociologijske generalizacije o utjecaju urbanizacije na obitelj i srodstvo, istakao da seoske migrante u gradu očekuje

dezorganizacija i nemogućnost prilagođavanja, te da se srodničke veze dezintegriraju a tradicionalna osnova društvene solidarnosti nestaje pod utjecajem urbanizacije. Čini se da je ovakva interpretacija odnosa urbanizacije i primarnih odnosa izazvala Simića da na uzorku od 158 Beograđana oba spola, različite dobi, nacionalnosti i etničke pripadnosti, sa zajedničkim obilježjem neautohtonosti provjeri gornju presumpciju i dobrim je dijelom opovrgne.

Ova je knjiga nastala kao rezultat vlastitih spoznaja o životu »građana seljačkog podrijetla«, te analize sekundarnih izvora i provedenih intervjua. Raspoređena je u osam poglavlja, a sadržava i priloge o obilježjima uzorka, zatim usporedbu plaća i cijena izraženih u dinarima i dolarima, te glosar srpskohrvatskih termina.

U Uvodu autor ističe da urbanizaciju u Jugoslaviji treba promatrati sa nekoliko perspektiva: prvo, u komparativnom odnošajnom okviru, kao dio svjetskog procesa; drugo, u specifičnom povijesnom i kulturnom kontekstu; i treće, u dinamičnosti slučajeva ispitivanih tijekom provođenja intervjua u Beogradu. Otuda slijedi da se ruralno-urbana mobilnost proučava ne kao čin prostornog premještanja nego kao proces društvenog i kulturnog prilagođavanja nakon naseljavanja u grad.

Slijede poglavlja: *Industrijalizacija i socio-kulturne promjene, Smeštaj: povijesne i suvremene perspektive, Ruralno-urbana migracija u Srbiji: motivacija i proces, Novi građani: uspostavljanje osnovne u gradu, Akulturacija na gradski život.*

U *Zaključcima* je istaknuta utvrđena čvrsta povezanost doseljenika u grad sa svojim seoskim srodnicima, koja djeluje kao sredstvo za rješavanje problema alijenacije migranta u fazi njegova prilagođavanja na gradski način života.

Unatoč iznesenim zamjerkama, preporučavamo ovu knjigu A. Simića onima koje zanimaju sociologijske i antropologijske dimenzije ruralnog egzodusa.

U ovoj čitkoj i zanimljivoj knjizi iznenađuje utvrđena povezanost seljaka i njihovih rođaka doseljenih u grad. Ruralno-sociologijska istraživanja u nas kontinuirano ističu slabljenje tih veza, dapače njihovo definitivno prekidanje i zaboravljanje ostarjelih roditelja-seljaka. Možda su Simićevi rezultati iznimka koja potvrđuje pravilo i time opravdavaju svoju neočekivanost. No, ono što se